

Organisatorische vraagstukken

EEN HEDENDAAGSE ANALYSE VAN DE
HISTORISCHE DISCUSSIE OMTRENT HET
'ORGANISATORISCH PLATFORM'

Redactie door Emma en Tommy Ryan

Een uitgave van Anarchisme.nl

Creative Commons: naamsvermelding, niet commercieel, gelijk delen

In deze reeks verschenen eerder ‘Especifismo - de specifiek anarchistische organisatie’ en ‘Het organisatorisch platform van de libertaire communisten’

Voor de analyse van deze internationale discussie in deze brochure hebben we in totaal 13 teksten uit het Engels, Frans, Italiaans en Russisch vertaald. Al deze bronteksten zijn gratis te vinden in het tekstarchief van anarchisme.nl.

We bedanken iedereen die ons geholpen heeft en een bijdrage heeft geleverd aan deze brochure door middel van vertaalwerk, tekstcontrole en het beantwoorden van historische vragen.

“Door te blijven steken in de stagnatie van het verleden en het heden, zal onze beweging niets winnen. Integendeel, gezien de gebeurtenissen die voor ons opdoemen, is het van vitaal belang dat de beweging zoveel mogelijk de kans krijgt om diens rol te vervullen.”

- Nestor Makhno, *Over het ‘Organisatorisch Platform’*, 1928

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	5
I. SPRAAKVERWARRING EN TAALGEBRUIK	7
II. RELATIE TOT DE ARBEIDERSBEWEGING EN SAMENLEVING	11
III. RELATIE TOT DE REST VAN DE ANARCHISTISCHE BEWEGING	16
IV. TACTISCHE EENHEID	19
V. INTERNE DEMOCRATIE: BESLUITVORMINGS- MECHANISMEN EN OPPOSITIE	22
VI. FORMALISME	27
VII. COLLECTIEVE VERANTWOORDELIJKHEID	32
HET PRINCIPE	32
KRITIEK OP HET PRINCIPE	34
MORELE EN PRATISCHE VERANTWOORDELIJKHEID ..	35
EVALUERENDE EN TOEKOMSTGERICHTE VERANTWOORDELIJKHEID	38
GEPASTE PRAKTISCHE CONSEQUENTIES	38
CONCLUSIE	35
NAWOORD	34
LITERATUUR	45

INLEIDING

De publicatie van het *Organisatorisch Platform van de Libertaire Communisten*¹ in 1926 ontketende een heftige discussie binnen de internationale anarchistische beweging. Die discussie spitste zich toe op een aantal belangrijke organisatorische vraagstukken en vond plaats in anarchistische kranten en via persoonlijke briefwisselingen. In deze brochure proberen we een overzicht te geven van de belangrijkste discussiethema's die aan de orde kwamen en de argumenten die per thema werden aangevoerd door de verschillende gesprekspartners. Een groot aantal teksten van deze discussie zijn voor het eerst naar het Nederlands vertaald en zijn gepubliceerd in het tekstarchief op anarchisme.nl.

We hebben in deze brochure voor die thematische kadering gekozen om zo de kernpunten van de discussie bloot te kunnen leggen. Wanneer we alle vertaalde teksten integraal in de brochure zouden publiceren, zou je nu geen brochure, maar een boekwerk in je handen hebben. Onze beweegredenen om de discussie in de huidige vorm te presenteren, zijn echter niet enkel praktisch van aard. We zijn er namelijk van overtuigd dat de discussie rondom het Organisatorisch Platform veel onderwerpen en argumenten aansnijdt die ook vandaag nog van betekenis kunnen zijn voor iedereen die geïnteresseerd is in het anarchisme in het algemeen en anarchistische organisatie in het bijzonder. Daarom zullen we proberen om deze historische discussie per thema te waarderen en te kijken of we kunnen bijdragen aan de hedendaagse ontwikkeling en voortzetting hiervan. Door zelf commentaar bij de originele teksten te geven, hopen we ook de nodige nuance in opvattingen over het *Organisatorisch Platform* aan te brengen.

Een eerste thema dat we behandelen is dat van **spraakverwarring en taalgebruik**, aangezien taalkundige kwesties het Platformdebat vaak geplaagd hebben. Vervolgens besteden we aandacht aan de **verhouding van het Platform tot de arbeidersbeweging en bredere samenleving**. In de oorspronkelijke tekst van het *Organisatorisch Platform* doet Dielo Trouda het voorstel voor een anarchistische organisatie waarbinnen *alle* anarchisten zich zouden moeten verenigen. Dat roept vragen op over de **relatie van het Platform met de rest van de anarchistische beweging**, waarbij onder andere de kwestie van **tactische eenheid** aan bod komt. Vervolgens zoomen we in op de organisatie zelf en bespreken we **interne democratie, besluitvormingsmechanismen**

1. Zie hiervoor *Anarchisme en Organisatie* nr. 2

en oppositie. Tot slot sluiten we af met een analyse van wellicht het meest besproken begrip in de Platformdiscussie: **collectieve verantwoordelijkheid.**

Voordat we aan de inhoudelijke discussie beginnen, geven we je echter graag nog enkele redactionele opmerkingen mee:

We geven regelmatig onze eigen visie op debatten en stellingen, ook naar aanleiding van eigen ervaringen met de thema's. We zijn ons er echter ook van bewust dat onze perspectieven slechts de zienswijzen en interpretaties van twee anarchisten zijn. We moedigen lezers daarom aan zelf met de (bron)teksten aan de slag te gaan en een eigen mening over de besproken thema's te vormen.

Af en toe zijn er in citaten enkele woorden dikgedrukt. Die benadrukkingen komen van ons als redactie.

Maria Goldsmith, die in deze brochure veel geciteerd wordt, schreef ook onder de namen Maria Isidine en M. Korn. In onze teksten verwijzen wijzelf consequent naar Maria Goldsmith. In een enkel citaat, zoals in dat van Peter Arshinov, is de verwijzing naar Maria Isidine wel gehandhaafd vanuit historische overwegingen. Het gaat hier dus om één en dezelfde persoon.

Emma en Tommy Ryan, Okt. 2021

I.

SPRAAKVERWARRING EN TAALGEBRUIK

Voor dat we inhoudelijk op de discussie van het Platform kunnen ingaan, willen we wat zaken aankaarten, die volgens ons belangrijk geweest zijn voor het verloop van het debat en de interpretatie van de oorspronkelijke tekst.

Inmiddels is bekend dat de eerste vertaling van het *Organisatorisch Platform* van de hand van de Russische anarchist Voline (1882-1945) was. Voline was echter een sterk criticus van het *Organisatorisch Platform* en juist zijn vertaling diende grotendeels als basis voor de verdere internationale discussie. We weten nu dat zijn vertaling soms tamelijk gekleurd was en dat in die vertaling bepaalde secties extra aangedikt zijn, waardoor er een autoritaire impressie van de tekst ontstond. Of dit kwade intenties zijn geweest, of slechts een kwestie van taalbeheersing, is niet duidelijk.

Een ander voorbeeld van de noodzaak van helder taalgebruik zien we bij Maria Goldsmith in haar tekst *Organisatie en Partij*, die zij schreef als reactie op het ‘Organisatorisch Platform’. Zij spreekt meermaals van een centralistisch en *directief* orgaan, terwijl de Dielo Trouda groep duidelijk stelt dat dit enkel een *uitvoerend* orgaan is:

*De fundamentele fout van die kameraden die het “Platform” ondersteunen, ligt misschien in het feit dat zij een vereniging van groepen en zelfs een **dirigerend centrum** nastreven om onze beweging te herstellen, in plaats van te kijken naar de groepen zelf. (Maria Goldsmith 1928)*

*In hun verlangen om de relaties tussen militanten te versterken, stellen de auteurs van het “Platform” voor een nieuw soort anarchistische ‘partij’ op te richten op een manier zoals dit door andere partijen wordt voorgesteld: met bindende besluiten door middel van meerderheid van stemmen, **een centraal leidend comité** etc. (ibid.)*

Toch komt er nu een stroming ten tonele die het meerderheidsprincipe en de beperkingen die de autonomie van groepen introduceert; deze ziet het liefst

dat anarchistische initiatieven worden gecontroleerd door een organisatie – van het hiërarchische type – met aan het hoofd een bijzonder Uitvoerend Comité. (ibid.)

Het lijkt erop dat Goldsmith in het laatste citaat wel het correcte begrip gebruikt, ‘uitvoerend comité’, maar dat zij dit blijft koppelen aan centralisme en een centraal aansturend orgaan. Bij Goldsmith is het echter maar de vraag in hoeverre taalbeheersing hierbij een rol heeft gespeeld. Zij beheerste zowel Russisch als Frans vloeiend en was daarmee niet afhankelijk van de Franse vertaling van Voline.

Tevens was er een groot probleem met de toegang tot en deelname aan de discussie. Die werd op internationaal niveau gevoerd, maar er was zeker in die tijd geen duidelijke ‘lingua franca’ - een algemene taal die de meesten beheersten (hoewel het Frans toentertijd wel veel meer gesproken werd dan nu). Nestor Makhno moest bijvoorbeeld lang wachten op de Russische vertaling van de brieven van Errico Malatesta. In de tussentijd zat Malatesta onder huisarrest waardoor hij bepaalde brieven pas een jaar later kon bemachtigen. Door deze afhankelijkheid van de vertalingen ontstonden er dan soms ook problemen bij het oorspronkelijke debat; discussies met een open einde, versnipperde reacties in verschillende kranten en de langgereektheid van discussies.

Als we kijken naar ons eigen vertaalproces voor deze brochure, zijn we op vergelijkbare problemen gestuit. Veel van de teksten hebben we in eerste instantie vanuit het Engels vertaald, maar we merkten gaandeweg dat sommige dingen wel erg vrij vertaald waren en twijfelden bij enkele teksten over de precisie en de toon. Daarom hebben we er bij enige teksten voor gekozen terug te gaan naar de oorspronkelijk geschreven tekst en hebben we hulp ingeschakeld van mensen die deze taal machtig waren: Russisch voor de brieven van de leden van de Dielo Trouda-groep, Frans voor de brieven van Goldsmith en Italiaans voor die van Malatesta en Camillo Berneri.

Een andere interessante vraag is welke doelgroep de schrijvers van de verschillende brieven in gedachten hadden. De brieven lijken er vaak twee te hebben. Ze zijn geschreven aan specifieke personen of kameraden, maar ze worden tegelijkertijd ook gepubliceerd in bladen die gelezen worden door een breder publiek. De schrijvers hebben met dat laatste wellicht rekening gehouden in hun manier van schrijven en de toon van hun betoog — denk hierbij bijvoorbeeld aan de uitvoerige bespreking van sommige voorbeelden en retorische passages.

Dergelijke publieke briefwisselingen lijken tegenwoordig wat minder plaats te vinden. Commentaarsecties op sociale media hebben wel een dubbele

doelgroep. Er wordt wel eens gezegd dat Facebookdiscussies er bijna nooit voor zorgen dat één van de discussiepartners hun mening verandert, maar dat ze vooral meelezers kunnen overtuigen van bepaalde standpunten. De anarchisten in de Platformdiscussie hielden duidelijk rekening met hun publiek door hun argumenten en standpunten zo helder mogelijk te formuleren, zodat niet enkel hun gesprekspartner de boodschap begreep. Ze wikten en wogen over de formulering van hun brieven en zorgden ervoor dat het eindresultaat een goed afgerond, samenhangend geheel was. De snelheid van sociale media zet dat reflectieproces onder druk en zorgt ervoor dat we soms spijt kunnen krijgen van onze reacties, terwijl de gevolgen ervan even definitief zijn als die van het publiceren van een brief.

In de discussies sparen de discussiepartners elkaar niet en vinden ze telkens scherpe bewoordingen om hun meningsverschillen uit te drukken. Toch vertrekken ze altijd vanuit een kameraadschappelijke houding en hebben ze vertrouwen in elkaars capaciteiten en oprechtheid. Als ze teleurgesteld zijn in elkaars reacties of onbegrip, is dat in de eerste plaats het geval omdat ze veel waarde hechten aan elkaars mening. Dat blijkt mooi uit de reacties van Makhno en Arshinov op Malatesta's toch wel fundamentele kritiek op het *Organisatorisch Platform*. "Laten we eerlijk zijn" stelt Makhno:

jouw mening [wordt] zonder enige discussie onmiddellijk geaccepteerd door de meeste anarchisten en sympathisanten, aangezien het de mening is van een ervaren militant die zijn hele leven stellig trouw gebleven is aan zijn libertaire ideaal. Het hangt daarom in zekere zin van jouw houding af, of men de urgente vragen die dit tijdperk onze beweging voorschotelt zal bestuderen; en daarom ook of de ontwikkeling van onze beweging afgeremd zal worden of een nieuwe sprong voorwaarts zal maken. (Makhno 1928)

Arshinov merkt enigszins wanhopend op:

Als [Malatesta] de geest van de Platformtekst al niet begrijpt, het vitale en actuele karakter ervan dat voortvloeit uit de vereisten van ons revolutionaire tijdperk, ... wie dan wel? (Arshinov 1928)

De meningsverschillen zijn soms groot, maar altijd is er toch de hoop er samen uit te komen. De gesprekspartners maken deel uit van een gemeenschappelijke zoektocht naar oplossingen en de waarheid. Er lijkt daarbij de behoefte te horen wat de ander denkt, om daarmee ook op de eigen standpunten te reflecteren.

Over het begrip 'collectieve verantwoordelijkheid' (zie hoofdstuk 7) lijkt

bijvoorbeeld enige verwarring te bestaan. In een eerdere tekst van Makhno spreekt deze bijvoorbeeld nog over 'revolutionaire discipline'. Malatesta kaart de onnodige verwarring over het karakter van dergelijke begrippen aan en vraagt zich af of hier dan wel gebruik van moet worden gemaakt. De briefwisseling tussen Makhno en Malatesta eindigt met een opmerkelijke oproep van die laatste, om nodeloos complex en ongewoon taalgebruik te vermijden:

Nogmaals: laten we een taal spreken die iedereen spreekt. Laten we proberen om door iedereen begrepen te worden. Dan zouden we misschien minder problemen ondervinden bij het verspreiden van onze propaganda. (Malatesta 1930)

En daarom stelt Malatesta:

[Hierbij] bevestig ik mijn overtuiging, dat achter linguïstische verschillen eigenlijk identieke posities schuilgaan.

Maar waarom zouden we, als dit het geval is, blijven vasthouden aan een uitdrukking die het enkel bemoeilijkt één van de oorzaken van het misverstand dat is ontstaan door het Platform op te helderen? (Malatesta 1930)

Hoewel spraakverwarring en taalkundige nuances meer dan eens voor onenigheid hebben gezorgd in de debatten over het Platform, willen we deze uitspraak wel wat nuanceren. Er lijken over verschillende punten wel degelijk fundamenteel verschillende opvattingen te zijn. Op die meningsverschillen gaan we in de volgende hoofdstukken verder in.

II.

RELATIE TOT DE ARBEIDERSBEWEGING EN DE SAMENLEVING

De auteurs van het *Organisatorisch Platform* en hun gesprekspartners besteedden veel aandacht aan de verhouding tussen de anarchistische beweging en de bredere samenleving. Wanneer ze spreken over 'de massa', lijken de auteurs in de eerste plaats de arbeidersmassa - de arbeiders in hun maatschappelijke rol als arbeiders - in gedachten te hebben en dus niet zozeer de samenleving als geheel. Volgens hen worden ontwikkelingen in de samenleving immers in de eerste plaats veroorzaakt door klassenstrijd:

*De klassenstrijd is in de geschiedenis van de menselijke samenleving steeds de **voornaamste** factor geweest, die de vorm en de structuur van deze samenlevingen bepaalde. Het sociale en politieke regime van elk land is **allereerst** resultaat van klassenstrijd. (Dielo Trouda, *Organisatorisch Platform* 1926)*

Er wordt nergens expliciet ontkend dat er ook andere factoren en strijden zijn in de geschiedenis, die niet direct een oorsprong in de klassenstrijd vinden. Toch lijken de auteurs hier in ieder geval geen aandacht aan te besteden in hun tekst. Zoals we in de inleiding van *Anarchisme en organisatie* nr. 2 al benoemden, ontbreekt bijvoorbeeld de strijd voor de bevrijding van de vrouw.

In de volgende passage wordt goed duidelijk hoe de auteurs de verhouding tussen de anarchisten en de bredere arbeidersbeweging precies voor zich zien:

*Het sturen van revolutionaire elementen en de revolutionaire bewegingen van de massa's, in de zin van hun ideeën, zou nooit en kan nooit een streven van het anarchistische kamp worden, aangezien zij de bouw van een nieuwe wereld in eigen hand moeten nemen. De bouw daarvan kan niet plaats vinden tenzij dit door de gehele arbeidende samenleving wordt gedaan, want de verantwoordelijkheid hiervoor ligt enkel bij hen, en elke poging om hen dit recht te ontnemen moet als anti-anarchistisch worden gezien. (Dielo Trouda, *Supplement* 1926)*

Ze verduidelijken hun positie door deze te contrasteren met de visie van de Bolsjewieken:

Terwijl de bolsjewieken en aanverwante stromingen van mening zijn dat de werkende massa niets dan destructieve revolutionaire instincten bezit en daardoor niet in staat is tot enige creatieve, opbouwende revolutionaire activiteit [...], menen de anarchisten daarentegen dat de werkende massa enorme creatieve en opbouwende capaciteiten in zich heeft: anarchisten streven ernaar om alle hindernissen die de uiting van die capaciteiten beletten, uit de weg te ruimen. (Dielo Trouda, Organisatorisch Platform 1926)

Hoe moeten die hindernissen dan precies uit de weg worden geruimd? Enerzijds door middel van ‘libertaire opvoeding’, wat kan worden gezien als een proces van het *prefiguratie*² opdoen van ervaring. Volgens Makhno is het de taak van anarchisten om “door daden en woorden het goede voorbeeld te geven” (Makhno 1930). Anderzijds is anarchistische organisatie volgens de auteurs van *het Organisatorisch Platform* noodzakelijk:

[...] het anarchisme wekt in de massa het klassenbewustzijn en de revolutionaire onverzoenlijkheid op en ontwikkelt die. Dat is precies de sfeer die de libertaire opvoeding van de massa moet ademen: een antidemocratische en tegen de staat gekeerde sfeer, uitgaande van de revolutionair anarchistische ideeën en de onverzoenlijkheid der klassen. Maar opvoeding alléén is niet voldoende. Een zekere anarchistische organisatie van de massa is noodzakelijk. (Dielo, Organisatorisch Platform, 1926)

Vervolgens wordt er over (de organisatie van) de massa nog gezegd:

Hoewel de massa zich in de sociale bewegingen diepgaand uitdrukt in anarchistische stromingen en leuzen, blijven deze toch versnipperd omdat ze niet worden gecoördineerd en dan ook niet leiden tot een bundeling van de stuwende kracht van libertaire ideeën. (Dielo Trouda, Organisatorisch Platform, 1926)

Luigi Fabbri, een prominent anarchist uit Italië en samen met Malatesta betrokken in het internationale debat, interpreteert dit als volgt:

Het feit dat er hier en daar in het Platform gesproken wordt over een “leidende positie” of een “leidende functie” van anarchisten binnen de proletarische beweging, kan ook op iets anders wijzen – dat wil zeggen, dat anarchisten op een bepaalde manier een soort leidende kaste moeten vormen

2. Prefiguratief: in de handeling de wereld weerspiegelen die geschapen zal worden

die min of meer afgeschermd boven de arbeidersbeweging staat, vergelijkbaar met de sociaaldemocratische partijen in West-Europa en Amerika of de Bolsjewistische partij in Rusland. Dit zou dan iets anders zijn, wat naar mijn idee een breuk met het anarchisme zou betekenen; ook al lijkt het alsof het de anarchistische partij ten goede komt. Dat wil zeggen, het zou een soort vermomde anarchistische dictatuur zijn over het niet-anarchistische of slechts gedeeltelijk libertaire proletariaat. (Fabbri 1927)

Je kunt begrippen als ‘coördineerd’ en ‘sturen’ hier op verschillende manieren interpreteren. En afhankelijk van die interpretatie hebben deze een autoritair of libertair karakter. In de autoritaire interpretatie, zoals bij Fabbri, veronderstelt dit dat anarchisten van bovenaf de versnipperde strijden moeten coördineren, wat eerder een paternalistisch karakter heeft. Maar het kan ook zo worden geïnterpreteerd dat anarchisten een faciliterende en katalyserende rol spelen. Dat men verbindingen legt en coördinatie mogelijk maakt door een platform te bieden aan verschillende strijden. Dat zou ook een voortrekkersrol kunnen zijn, maar met een emanciperend karakter als men zich bewust is van de risico's. Met intersectionele theorieën zien we daartoe een aanzet, waarbij we als anarchisten verschillende strijden met elkaar proberen te verbinden omdat we een relatie zien in de achterliggende oorsprong van de problemen - bijv. de overheersing van de mens over de natuur en die van de ene mens over de andere, of dit nu economisch is of vanuit patriarchale beweegredenen.

Wat betreft de klassenstrijd stelt Fabbri dat het logisch is dat anarchisten betrokken zijn binnen de klassenstrijd:

De klassenstrijd is een feitelijkheid die noch door anarchisten - noch door ieder ander met een hoofd op hun schouders - kan worden ontkend. En in die strijd zullen de anarchisten aan de zijde van de onderdrukte en uitgebuite klassen staan tegenover de heersende en uitbuitende klassen. Om deze reden stemt de strijd van de arbeidersklasse tegen het kapitalisme overeen met de methoden en vormen van de revolutionaire praktijk van het anarchisme, met tot doel de kapitalistische klasse te onteigenen. (Fabbri, 1927)

Fabbri stelt vervolgens wel dat dit niet het enige en leidende motief voor het anarchisme is. Hoewel de economische verhoudingen een prominente rol spelen in ons dagelijkse leven en de klassenstrijd daardoor grote relevantie heeft, ziet hij het anarchisme als meer dan alleen dat (terwijl de auteurs van het *Organisatorisch Platform*, zoals we eerder zagen, de klassenstrijd wel als de ‘voornaamste’ en ‘allereerste’ strijd benoemen). Hij verwerpt hier dus in feite het *klassereductionisme* van het *Organisatorisch Platform*:

Historisch gezien lijkt het mij onnauwkeurig om over het anarchisme te spreken als een “klasse-ideaal”. De werkende klasse heeft meer dan wie dan ook een belang bij de overwinning van de vrijheid in anarchistische zin; dientengevolge is het logisch dat wij ons als anarchisten vooral tot onze broeders, onze medewerkers richten, waarvan we weten dat we onder hen de meeste kameraden kunnen vinden. Dit betekent echter niet dat het doel van het anarchisme exclusief arbeideristisch is [...] (Fabbri, 1927)

Hiermee wil Fabbri zeggen dat het anarchisme niet enkel de opheffing van de klassenmaatschappij nastreeft, maar ook ander onderdrukkingsvormen binnen de arbeidersklasse zelf. Daarnaast is hij kritisch over het idealiseren van de arbeidersklasse als een inherent progressieve kracht:

Het zou goed zijn om ons er bewust van te zijn dat er – tenzij ik het mis heb – onder het proletariaat ook een klein, ongezond deel is dat vatbaar is voor arrogantie, autoriteit en volgzaamheid zoals dat ook bij de bourgeoisie te vinden is. (Fabbri, 1927)

Hij stelt daarmee dat de arbeidersklasse dan wel alle redenen heeft om in opstand te komen tegen de bourgeoisie en de klassenmaatschappij op te heffen, maar dat of zij dit doen geen natuurlijk gegeven is, maar ergens anders van afhangt. Er is binnen de arbeidersklasse zelf ook een reactionaire tendens die eerder loyaal is aan de bourgeoisie, of die in ieder geval vergelijkbare trekken vertoont.

Fabbri is van mening dat een voorwaarde voor de ‘massa’ - waarmee hij meer op de algemene bevolking lijkt te duiden - om zich tot een libertaire bevrijdende kracht te ontwikkelen, niet zozeer is dat deze uit arbeiders bestaat, maar eerder uit anarchisten of in ieder geval uit mensen die een libertaire houding hebben:

Die [mensen] kunnen echter, als de individuen waaruit deze massa bestaat, wel tot bewuste anarchisten worden en anarchistische propaganda kan helpen hen te ontwikkelen, hun libertaire opvattingen versterken en andere opvattingen bestrijden of verzwakken. Daarom is de massa pas een “creatieve en bevrijdende kracht” als deze uit anarchisten bestaat en in welke mate zij anarchistisch zijn, niet omdat deze uit arbeiders bestaat. (Fabbri, 1927)

Peter Arshinov weerlegt dit niet per se. Hij stelt dat het logisch was dat de beweging zich op de eerste plaats bezig hield met het voeren van propaganda, omdat deze slechts zeer klein was. Toch stelt hij echter dat dit slechts een fase mag zijn en dat uitleggen en inspireren niet voldoende is: het is belangrijk

om die ideeën en aspiraties ook daadwerkelijk aan de praktijk te toetsen en te realiseren. Arshinov stelt dat het, vanwege de uitdagingen die de tegenpartij voor de arbeidersbeweging vormt, noodzakelijk is dat dit op een georganiseerde manier gebeurt:

Deze [vroegere] anarchistische militanten hebben hun taak volbracht; ze wisten de meest actieve arbeiders warm te maken voor anarchistische ideeën. Helaas was dat slechts de helft van het werk. Zodra er aanzienlijk meer anarchisten vanuit de werkende klasse bijkwamen, werd het onmogelijk om zich te blijven beperken tot geïsoleerde propaganda en praktijk op individuele basis of in kleine groepjes. Zo door blijven gaan, zou niets anders zijn dan een pas op de plaats te maken. We moeten daaraan voorbij om niet achter te blijven. Het algemene verval van de anarchistische beweging kan zo samengevat worden: we hebben de eerste stap gezet zonder de volgende te doen.

De tweede stap bestond en bestaat nog steeds uit het groeperen van de anarchistische elementen uit de werkende massa in een actief collectief dat in staat is om de georganiseerde arbeidersstrijd te leiden, met als doel de anarchistische ideeën te realiseren. (Arshinov 1928)

Volgens ons bevat deze discussie minstens twee interessante inzichten voor hedendaagse anarchisten. Allereerst kunnen we de discussie over het belang van de klassenstrijd als volgt samenvatten: de klassenstrijd is onderdeel van een bredere strijd voor menselijke bevrijding, maar de strijd voor menselijke bevrijding bestaat niet uitsluitend uit de klassenstrijd. Ten tweede leert deze discussie ons dat we ons niet kunnen beperken tot het verspreiden van ideeën en overtuigen van mensen. We moeten tegelijkertijd ook al bezig zijn met het bundelen van strijden en het in de praktijk brengen van deze ideeën, willen we dat het niet alleen bij mooie woorden blijft.

III.

RELATIE TOT DE REST VAN DE ANARCHISTISCHE BEWEGING

De auteurs van het *Organisatorisch Platform* streven naar de oprichting van een 'Algemene Anarchistische Bond'. Idealiter zijn volgens hen alle actieve anarchisten lid van deze bond, en is er dus niet echt sprake van een relatie tussen deze bond en de rest van de anarchistische beweging:

De algemene constructieve stellingen zoals die in het voorgaande gedeelte aan de orde zijn gekomen vormen het organisatorische platform van de revolutionaire krachten binnen het anarchisme. Dit platform bevat een theoretische en tactische oriëntatie en lijkt ons als zodanig de minimale basis waarop alle activisten van de anarchistische beweging zich noodzakelijkerwijze kunnen organiseren. Het bedoelt dan ook alle krachtige elementen van de anarchistische beweging in één algemene organisatie bijeen te brengen, actief en agiterend op permanente basis: de Algemene Anarchistische Bond. De energie van alle strijdbare anarchisten zou gericht moeten zijn op het tot stand brengen van deze organisatie. (Dielo Trouda 1926)

Na de publicatie van het *Organisatorisch Platform* erkennen de auteurs daarvan echter in verschillende correspondenties dat de werkelijkheid af kan wijken van dit eensgezinde ideaal. Daarom willen we wat verder inzoomen op de verhoudingen tussen de verschillende anarchistische stromingen en hoe de auteurs van het Platform dit dan voor zich zien.

Als reactie op de publicatie van het *Organisatorisch Platform* formuleerden een aantal critici van de tekst een tegenvoorstel onder de titel van de 'anarchistische synthese'. Zij stelden dat de standpunten van het Platform tot sektarisme zouden leiden en delen van de anarchistische beweging buiten spel zouden zetten. In het voorstel van de anarchistische synthese stelde men een stromingoverstijgende organisatie voor waarin zich zowel individualisten, anarcho-communisten als anarcho-syndicalisten zouden verenigen. Ze stelden voor om de belangrijkste kernwaarden van het anarchisme, die die door alle anarchisten onderschreven kunnen worden, als leidraad te nemen en te kijken naar de beste elementen uit de verschillende tradities. Aan de specifieke voorstellen van de 'anarchistische synthese' zullen we een volgende brochure

in de reeks *Anarchisme en Organisatie* wijden. De reactie van de auteurs van het *Organisatorisch Platform* tegenover het voorstel van de ‘anarchistische synthese’ was stellig:

Wij zijn het hier volledig mee oneens. De ontoereikendheid hiervan is overduidelijk. Om te beginnen, waarom deze verdeling in drie kunstmatige stromingen? Er zijn ook nog andere. [...] Voordat we spreken over een theoretische synthese tussen communisme, syndicalisme en individualisme, moeten we deze stromingen [bovendien] analyseren. Een theoretische analyse zou snel aantonen dat de wens om deze stromingen te synthetiseren dwaas en absurd is. [...]

We hebben slechts twee keuzes:

Ofwel de verschillende genoemde stromingen blijven onafhankelijke stromingen. Maar hoe brengen we in dat geval hun activiteiten samen binnen een gemeenschappelijke organisatie die juist tot doel heeft om de anarchistische inspanningen op elkaar af te stemmen en een bepaalde overeenstemming te bereiken? [...]

Het hierboven gestelde betekent helemaal niet dat we tegen de gecoördineerde samenwerking zijn van anarchisten van verschillende stromingen. In tegendeel, we begroeten alles dat de revolutionaire anarchisten in de praktijk dichter bij elkaar brengt.

Dat kan alleen praktisch bewerkstelligd worden, concreet door de oprichting van een samenwerking tussen werkelijke, gesterkte organisaties. In dat geval zouden we ons daarbij enkel richten op specifieke praktische taken, waarvoor er geen synthese nodig is, de noodzaak zelfs uitgesloten is. We denken echter dat naar mate anarchisten duidelijker zijn over de basis – de essentie van het anarchistisch communisme – ze meer in overeenstemming zullen komen over deze principes en de basis zullen leggen voor een brede organisatie die een leidende rol kan spelen in sociaal-politieke zaken evenals op het gebied van de vakbond en werkgerelateerde zaken. (Dielo Trouda, Over het idee van de synthese, 1926)

Arshinov schrijft later in een brief aan Errico Malatesta:

Wanneer we anarchisten oproepen om zich te organiseren op basis van een definitief programma, ontnemen we anarchisten met andere opvattingen

uiteraard niet het recht om zich naar eigen inzicht te organiseren. We zijn er echter van overtuigd dat de leegheid en zwakte van de traditionele organisaties aan het licht zal komen, zodra anarchisten een belangwekkende organisatie creëren. (Arshinov 1928)

Als we alleen de tekst van het Platform lezen, zouden we kunnen stellen dat Dielo Trouda van mening is dat er slechts plaats is voor één enkele anarchistische organisatie waarbinnen zich *alle* anarchisten zouden moeten organiseren. Het wordt duidelijk dat de tekst niet specifiek genoeg aangeeft waar de grenzen van de organisatie die zij voorstellen beginnen en waar deze eindigen. Hierdoor lijkt deze het karakter te krijgen van een allesomvattende partij, waaraan alles ondergeschikt is of zich tegenover moet verantwoorden - een soort anarchistische variant van de communistische éénpartijstaat. In die zin zijn de aantijgingen van sommige anarchisten dat het *Organisatorisch Platform* 'bolsjewistische trekken' heeft dus begrijpelijk.

Als we echter ook kijken naar de reactie van Dielo Trouda op de tekst van de anarchisten achter de anarchistische synthese en Peter Arshinovs reactie op Errico Malatesta, dan lijken zij hun positie ook enigszins te nuanceren. Men lijkt het eigen model dan misschien wel het meest aannemelijk te vinden, maar er lijkt eveneens ruimte te zijn voor anderen om zich naar eigen inzicht te organiseren. En ook wat betreft de samenwerking tussen anarchisten van verschillende stromingen lijkt er ruimte - maar dan wel enkel op basis van praktische noodzakelijkheid. Dit vormt volgens hen geen noodzaak tot ideologische toenadering of samenwerking binnen één organisatie.

IV.

TACTISCHE EENHEID EN DE EENHEID TUSSEN THEORIE EN PRAKTIJK

We gaan nog wat dieper in op de anarchistische eensgezindheid die de auteurs van het *Organisatorisch Platform* bepleiten, door te kijken naar hun opvattingen over 'tactische eenheid'. Met tactische eenheid bedoelt men strategieën en tactieken die een bepaalde samenhang met elkaar hebben. Zij bepleiten daarmee bijvoorbeeld dat er geen tactieken gebruikt worden die uiteindelijk tegen elkaar inwerken. Men benadrukt daarnaast het belang van een samenhang tussen theorie en praktijk - d.w.z. dat men de nodige theoretische informatie verzamelt om te weten hoe men moet handelen en de geschikte middelen kiest om een bepaald doel te bereiken. Deze tactische eenheid en de eenheid tussen theorie en praktijk kunnen op verschillende niveaus implicaties hebben - zowel bewegingsbreed als binnen een organisatie.

Als we kijken naar de bewegingsbrede implicaties, stelt Arshinov dat het de anarchistische beweging door de grote diversiteit aan opvattingen aan gemeenschappelijk optreden ontbreekt. Zolang dit zo blijft, stelt hij, zal het de beweging aan de slagvaardigheid ontbreken die nodig is om daadwerkelijk begrepen en aangenomen te kunnen worden door de arbeidersklasse:

Een constant onderscheidend kenmerk van onze beweging is dat er geen eensgezinde mening bestaat, zelfs niet over de belangrijkste kwesties van de sociale strijd en constructie. Deze beweging heeft net zoveel meningen als er groepen en individuen zijn. Sommige anarchisten noemen dit een veelzijdigheid aan anarchistische ideeën. Het is mogelijk dat dit een veelzijdigheid van ideeën is, maar daar hebben militante arbeiders niets mee te maken, want voor hen is deze verscheidenheid niets meer dan domheid. [...] (Arshinov 1927)

In relatie tot tactische eenheid doelt Arshinov erop dat verschillende groepen en individuen binnen de beweging methoden gebruiken die tegen elkaars belangen indruisen, waardoor die ófwel niet slagvaardig zijn, óf zelfs

elkaars werk ondergraven (en daarmee ook niet overtuigend zijn voor de arbeidersklasse).

Vertaald naar de context van een anarchistische organisatie ziet Malatesta in het nastreven van tactische eenheid het risico dat dit mogelijk leidt tot dwang en een gebrek aan interne democratie - hier komen we in het volgende hoofdstuk ook nog op terug. Hij wil terug gaan naar de oorsprong van het probleem van de interne verdeeldheid en de verdeeldheid van de anarchistische beweging. Malatesta ziet daarbij minder het probleem in een vermeend gebrek aan discipline.

Zijn eigen diagnose van interne verdeeldheid binnen organisaties, is het gebrek aan een 'duidelijk en precies programma'. Malatesta herkent dit probleem bij de Union Anarchiste in Frankrijk. In juli 1927 nam deze organisatie het *Organisatorisch Platform* als richtlijn voor de organisatie aan. Ze veranderen daarbij ook hun naam naar Union Anarchiste Communiste Révolutionnaire (UACR). Een deel van de organisatie splitste zich hierop af en vormde de Association des Fédéralistes Anarchistes (AFA). Het is een aardig voorbeeld dat aantoont dat de hang naar meer eenduidigheid en interne discipline, als daarover geen consensus bestaat, niet per se tot gevolg heeft dat interne onenigheid ook daadwerkelijk wordt opgelost. Paradoxaal genoeg kan een te nauw geformuleerde interne discipline potentieel ook tot splitsingen leiden en daarmee tot verschillende naast elkaar bestaande organisaties. Daarmee doet het dus potentieel ook weer afbreuk aan de tactische eenheid op bewegingsbreed niveau.

Malatesta reageert in zijn brief van 1930 op de ontstane situatie binnen de UACR en kijkt naar de reden van de interne problemen. Hij werpt daarbij de vraag op of het probleem bij de minderheid ligt die de standpunten niet deelt, of dat het ligt aan het gebrek aan helderheid en overtuigingskracht van standpunten van de algemene organisatie:

De kameraden van de 18^{de}3 zeggen dat “communistische anarchisten op een manier moeten werken waarbij hun invloed zoveel mogelijk kans op succes heeft, en dat dit resultaat niet bereikt kan worden tenzij hun propaganda zich op collectieve, permanente en homogene wijze kan ontwikkelen.” Daar ben ik het mee eens! Maar dat lijkt niet het geval te zijn, aangezien deze kameraden klagen dat “in naam van dezelfde organisatie, in elke uithoek van Frankrijk de meest diverse en zelfs tegenstrijdige theorieën verkondigd

3. dit is een groep van de Union Anarchiste die actief was in het 18de arrondissement van Parijs (nabij Montmartre). De UA bestond uit lokale groepen per dorp, stad, of (in grote steden) stadsdeel. De groep van de 18e was één van de meest actieve groepen.

worden.” Dat is uiterst betreurenswaardig, maar het betekent simpelweg dat die organisatie geen duidelijk en precies programma heeft dat wordt begrepen en geaccepteerd door alle leden. (Malatesta 1930)

Zoals wel vaker in de discussie rondom het *Organisatorisch Platform* lijkt deze ook hier in extremen te worden gevoerd - een soort óf-óf discussies. Dit terwijl er in beide standpunten een kern van waarheid te vinden is en zich een bemiddelde positie zou kunnen vormen. Malatesta lijkt te stellen dat de auteurs van het *Organisatorisch Platform* zich eerder met een soort van symptoombestrijding bezig houden, terwijl er een fundamenteeler probleem ten grondslag ligt aan de interne verdeeldheid - het is niet een gebrek aan discipline, maar aan het onvermogen duidelijke of concrete standpunten uit te dragen.

We hopen dat het lezen van de bovenstaande discussie de lezer kan aanzetten tot reflectie over de manier waarop de eigen visie op anarchisme zich verhoudt tot die van andere individuen, organisaties of stromingen. Het gaat er wat ons betreft om ruimte te laten voor die diversiteit aan opvattingen, zonder te vervallen in een relativisme waarbij alle opvattingen als gelijkwaardig of even goed worden gezien. Dit kan er namelijk toe leiden dat zich geen heldere lijn ontwikkelt of keuzes worden gemaakt, wat uiteindelijk ook hinderlijk is in het organiseren en handelen.

Ten slotte kunnen we ons afvragen of een gebrek aan tactische eenheid op bewegingsniveau wel een probleem hoeft te zijn. Zelfs binnen grote autoritaire partijen bestaan vaak verschillende vleugels en waarschijnlijk is dit zelfs ook onvermijdelijk. Natuurlijk kan er uit eensgezind optreden van een zo groot mogelijke groep meer kracht worden gegenereerd. Maar kan dit niet ook, als men zich naar eigen inzicht organiseert, terwijl men erkent dat men hetzelfde nastreeft en tot op zekere hoogte rekening met elkaar houdt en zich verantwoordelijk tegenover elkaar opstelt? Er leiden meerdere wegen naar Rome en degene die het meest succesvol is zal uiteindelijk uitwijzen welke weg de beste is. Daarvoor moet er ook een bepaalde mate aan ruimte zijn voor verschillen en experiment. Ook zijn er natuurlijk persoonlijke voorkeuren wat betreft werkwijze die gewoonweg onverenigbaar zijn.

V.

INTERNE DEMOCRATIE: BESLUITVORMINGS- MECHANISMEN EN OPPOSITIE

Een deel van de discussie rondom het *Organisatorisch Platform* spitst zich toe op de kwestie van de interne besluitvorming en oppositie binnen de voorgestelde Algemene Anarchistische Bond. Zo wordt er onder andere gesteld dat besluitvorming, uitgaande van een massaorganisatie, plaats moet vinden op basis van meerderheidsbesluit. Toch wordt hierover in de oorspronkelijke tekst van het *Organisatorisch Platform* nauwelijks iets vermeld.

Marie Goldsmith stelt in een brief aan de *Dielo Trouda*-groep een vraag over de interne besluitvorming binnen de voorgestelde organisatie. Ze schrijft:

[...] Het centrale punt van het Platform is om de overgrote meerderheid van de militanten van de anarchistische beweging te verenigen op basis van een gemeenschappelijke tactische en politieke lijn: de formatie van de Algemene Bond. Aangezien jullie federalisten zijn, hebben jullie klaarblijkelijk het idee voor een Executief Comité dat verantwoordelijk is voor de "ideologische en organisatorische uitvoering van de activiteiten van geïsoleerde groepen." Zo'n organisatievorm is binnen alle partijen te vinden, maar is enkel mogelijk wanneer men het meerderheidsprincipe aanvaard. (Dielo Trouda, Supplement, 1926)

De *Dielo Trouda*-groep reageert in hun aanvullende supplement op het *Organisatorisch Platform* als volgt op Goldsmiths vraag:

Er kunnen [...] momenten zijn dat de meningen binnen de Bond over bepaalde onderwerpen verdeeld zijn, wat kan leiden tot een meerderheids- en minderheidsstandpunt. Dit is iets dat heel normaal is en voorkomt binnen alle organisaties en partijen. Normaal wordt er op zo'n moment een resolutie uitgewerkt.

Wij zijn allereerst van mening dat, met het doel om de eenheid binnen de Bond te bewaren, de minderheid in zulke gevallen concessies zal moeten doen

aan de meerderheid. Dit is bij onbeduidende meningsverschillen tussen de minderheid en meerderheid gemakkelijk haalbaar. Als de minderheid het bij haar standpunt voor onmogelijk houdt om deze op te geven, kan er een situatie ontstaan waarbij er twee van elkaar verschillende opvattingen en tactieken binnen de Bond bestaan; een meerderheidsstandpunt en tactiek en een minderheidsstandpunt en tactiek. In dit geval gaat dit punt de hele Bond aan. Als er, na discussie, wordt vastgesteld dat de twee verschillende standpunten [binnen de Bond] kunnen bestaan, zal het bestaan van twee van zulke standpunten worden geaccepteerd als definitieve uitkomst.

In het geval dat er een overeenstemming tussen de meerderheid en de minderheid over de tactische en politieke zaken onmogelijk is gebleken, zal er een splitsing plaatsvinden. De minderheid scheurt zich af van de meerderheid en zal een eigen nieuwe organisatie oprichten.

Dit zijn de drie mogelijke uitkomsten in het geval van een meningsverschil tussen een minderheid en een meerderheid. Dit vraagstuk zal door de gehele Bond worden opgelost: door middel van een Bondsconferentie of congres en in geen enkel geval door het Uitvoerend Comité. Wij herhalen nogmaals dat dit slechts een uitvoerend orgaan van de Bond is. (Dielo Trouda, Supplement, 1926)

In een latere reactie verwijst Goldsmith net als Malatesta ook naar de Union Anarchiste Communiste Révolutionnaire (UACR) uit Frankrijk. Naar aanleiding van ervaringen met de directe toepassing van de ideeën van het *Organisatorisch Platform* en de gevolgen van meerderheidsbesluiten zegt Goldsmith:

*Onze kameraden hebben, in hun obsessie voor organisatie, het feit over het hoofd gezien dat ze door het overstemmen van de minderheid slechts ruimte voor conflicten binnen de organisatie creëren in plaats van de Union [Anarchiste Communiste Révolutionnaire] te versterken. (Goldsmith, *Organisatie en partij*, 1928)*

Ze is van mening dat besluiten slechts geldend zijn voor diegene die er mee instemmen en dat de leden van een organisatie niets mag worden opgedrongen. Over de verantwoordelijkheid voor besluiten waarmee je niet hebt ingestemd in het geval van een meerderheidsbesluit zegt Goldsmith verder:

Anarchisten hebben in hun kritiek op alle staatsvormen – zelfs de meest democratische – altijd het principe gevolgd dat besluiten die door een groep

individuen zijn gemaakt, nooit bindend kunnen zijn voor anderen die daar niet bij betrokken zijn geweest of die het er niet mee eens zijn. [...] Alle kameraden zijn hiermee bekend, vooral diegenen die ze dagelijks gebruiken om het fictieve karakter van de volksrepresentatie onder het parlementaire regime te onthullen. Hoe kan het dat dit principe – dat in het geval van een toekomstige samenleving zo overduidelijk absurd en oneerlijkheid is – nu plots praktisch en eerlijk is als het gaat over het toepassen ervan binnen onze eigen kringen? (Goldsmith 1928)

Ze stelt daarop:

Ofwel de meerderheid heeft altijd het recht hun mening door te zetten, of we moeten ophouden met deze mathematische methoden om de “waarheid” vast te stellen en naar een andere [methode] zoeken. [...]

Dit is enkel te danken aan het tot op heden zegevierende principe dat besluiten slechts bindend zijn voor diegene die ze hebben genomen en dat deze besluiten anderen, die deze niet willen accepteren, niet mogen worden opgedrongen. De kracht van zulke besluiten en de toewijding die ze daardoor genieten, zijn des te groter. Want iemand is veel sterker betrokken bij een beslissing die men zelf heeft genomen, dan bij een besluit dat zonder iemands inbreng en vaak tegen diens wil tot stand is gekomen. (Goldsmith 1928)

Arshinov reageert daar eigenlijk slechts oppervlakkig op door te stellen:

Kameraad Isidine is het fundamenteel oneens met het principe van de meerderheidsstem. Wij zijn echter van mening dat het nauwelijks nog de discussie waard is. In de anarchistische praktijk is dit punt al lang opgelost. Binnen onze beweging worden praktische kwesties bijna altijd met een meerderheid van stemmen besloten. (Arshinov 1928)

De vraag is hier of je een besluit naast je neer kunt leggen als je het niet met de inhoud eens bent. We denken dat dit kan als je bijvoorbeeld het grotere geheel belangrijker vindt dan het specifieke besluit. Het kan ook het geval zijn dat je afhankelijk bent van de grote groep en om die reden kiest om met een besluit mee te gaan en het eventueel uit te voeren. Dat hoeft niet altijd erg te zijn, maar er zijn grenzen aan. Als je je teveel moet voegen naar meerderheidsbesluiten waar je je niet in kunt vinden, of als je het idee krijgt dat je jouw eigen standpunten te weinig gereflecteerd ziet in de organisatie, wordt het moeilijk om gemotiveerd en betrokken te blijven. En wat als je je echt niet kunt neerleggen bij de richting die de organisatie uitgaat vanwege

fundamentele meningsverschillen?

Dielo Trouda ziet daarvoor twee opties: 1) er is binnen de organisatie plaats voor beide standpunten of 2) die is er niet en men zal beide een eigen weg gaan. *Dielo Trouda* laat daarvoor ruimte bestaan, zoals we eerder zagen in hun reactie op Goldsmith in het *Supplement bij het Organisatorisch Platform* (1926).

Goldsmith schetst in haar tekst echter ook hoe uiteindelijk in de praktijk op een congres van de UACR met interne oppositie wordt omgegaan:

Een [...] resolutie van het congres stelt dat er buiten de organisatie geen kritiek zou moeten worden geuit over besluiten en dat niemand het recht heeft om de pagina's van Le Libertaire⁴ te gebruiken om besluiten die zijn genomen te bekritisieren. (Goldsmith 1928)

Als we kijken naar wat Goldsmith stelt over de gebeurtenissen binnen de UACR, dan zien we dat er aan een belangrijke voorwaarde om de interne vrijheden binnen een organisatie te garanderen wordt getornd. Daarmee wordt de ruimte voor meningsverschillen ingeperkt. Dit kan er haast alleen maar toe leiden dat mensen zich óf onvrijwillig voegen naar de meerderheid óf uittreden. Ruimte voor een middenweg waarbij verschillende posities binnen de organisatie bestaan, is daarmee praktisch onmogelijk geworden - of in ieder geval wordt zij onzichtbaar gemaakt. Als we kijken naar het verdere historische verloop van de UARC vond er, zoals eerder al vermeld, in 1928 dan ook een scheuring plaats. De organisatie die hierna werd opgericht door onder andere Voline en Sébastien Faure, de Association des Fédéralistes Anarchistes (AFA), volgde het model van de anarchistische synthese.

Wanneer we de discussie tussen Goldsmith en Arshinov proberen te ontrafelen, zijn er eigenlijk een aantal dingen die door elkaar heen lopen. Het is belangrijk dat we die van elkaar proberen te scheiden. In feite benadrukt Arshinov met de titel 'Het nieuwe en het oude anarchisme' het volgende: er is een verschil tussen (moderne) anarchistische massaorganisaties en (oude) kleine groepen anarchisten en dat vraagt om een andere manier van besluitvorming. In de discussie blijken Arshinov en Goldsmith echter vervolgens hun ervaringen binnen massaorganisaties op kleine groepen te projecteren en die binnen kleine groepen op massaorganisaties. Ze lijken daarmee dus eigenlijk een beetje langs elkaar heen te praten, hoewel zij elkaar eigenlijk in de kern niet hoeven tegen te spreken.

Wat betreft interne democratie en de drie mogelijke manieren om te gaan

4. Op dat moment is het blad *Le Libertaire* verbonden aan de Union Anarchiste Communiste Révolutionnaire (UACR)

met interne verdeeldheid, heeft Dielo Trouda natuurlijk gelijk. Toch zijn de opmerkingen en waarschuwingen van Goldsmith zeker terecht en belangrijk. Als men zich voegt of als beide posities binnen de organisatie kunnen bestaan, moet er een bepaalde mate van discussie kunnen bestaan die potentieel ook ruimte kan bieden aan een vierde uitkomst: op een later moment raakt door gebeurtenissen óf door interene discussie de meerderheid toch overtuigd van het minderheidsstandpunt. Om dit mogelijk te maken is het natuurlijk nodig dat deze discussie wel (constructief) moet kunnen plaatsvinden (zonder dat de organisatie haar mogelijkheid tot handelen verliest).

Dan nog kort iets over de actualiteit wat betreft besluitvormingsmodellen. Inmiddels zijn direct-democratische modellen een stuk verder uitgewerkt binnen onze beweging en is er ook veel ervaring opgedaan met bijvoorbeeld consensusbesluitvorming. Daarom kan deze discussie over meerderheidsbesluiten soms wat achterhaald aanvoelen. Maar ook nu is de anarchistische beweging (zeker in Nederland) nog erg klein, waardoor bijv. consensusbesluitvorming en een relatief grote mate van informaliteit voldoet aan de huidige eisen. Als bewegingen groter worden is er ook meer flexibiliteit nodig wat betreft besluitvormingsmodellen. Zo kan het goed zijn dat binnen een anarchistische federatie of syndicalistische vakbond in de lokale groepen wél op basis van consensus wordt gewerkt (ook als het gaat om het formuleren van een groepsstandpunt), maar dat als er organisatiebrede bijeenkomsten en congressen zijn, er sprake is van meerderheidsbesluiten. Hierbij is het natuurlijk van belang dat er goed gekeken wordt voor welke besluiten een simpele meerderheid (50% +1) voldoet, en waar het nodig is dat er een breder draagvlak is (bijv. 75%). Ook hier kan de ervaring met bijv. consensusbesluitvorming een verrijking bieden, waarbij bijv. eerst een verkennende ronde wordt gedaan waarbij men peilt wat de stemming is en wat voor een aanmerkingen er op het voorstel zijn, zodat deze kan worden verfijnd en het draagvlak kan worden vergroot. Dergelijke regelingen vragen ook een bepaalde transparantie wat betreft het proces en de voorwaarden, wat ook een formalisatie van dergelijke processen met zich meebrengt. Hier zullen we in het volgende hoofdstuk meer op in gaan.

VI.

FORMALISME

In de discussie lijkt Maria Goldsmith moeite te hebben met het feit dat dingen worden geformaliseerd. Ze spreekt haar vertrouwen uit over de ongeschreven regels die volgens haar altijd al bestaan hebben en waarmee de anarchistische beweging zich tot dan toe heeft weten te handhaven. Ze vraagt zich daarbij hardop af waarom deze, als zij tot noch toe gewerkt hebben, nu dan moeten worden vastgelegd op papier:

Ze willen de onuitgesproken “constitutie” wijzigen die binnen onze rangen – zonder twijfel – als vanzelfsprekend, altijd aan de basis van elke anarchistische organisatie heeft gelegen. (Goldsmith 1928)

Dielo Trouda wilde met het *Organisatorisch Platform* deze ongeschreven regels in tegenstelling juist concreet en zichtbaar maken.

Eerder haalden we Arshinovs analyse over de vroegere anarchistische beweging en het gebrek aan de noodzaak zich formeel te organiseren. Dit kwam volgens hem gewoonweg doordat er toentertijd slechts enkele anarchisten waren. Hij borduurt hier in zijn reactie op Goldsmith verder op voort:

Het huidige tijdperk, waarin miljoenenmassa's opstaan en zich mengen in de sociale strijd, vraagt van het anarchisme meer dan een partij zonder organisatievorm en enkel gebaseerd op ideologische goedhartigheid. (Arshinov 1928)

In hoofdstuk 4 over interne democratie noemden we al de formatie van de Union Anarchiste Communiste Révolutionnaire (UACR), die in 1927 het *Organisatorisch Platform* als leidraad voor diens statuten aannam. Maria Goldsmith bekritiseert de statuten van de UACR niet alleen inhoudelijk, maar lijkt ook statuten in het algemeen als centralistisch te bestempelen. De kern van haar argument tegen het vastleggen van regels zijn de vragen ‘wat is er eerst?’ en ‘wat zou er eerst moeten komen?’ Is dat het initiatief dat vervolgens wordt omschreven in reglementen of zijn het reglementen die de basis vormen voor initiatief?

Men vond het ook nodig om statuten op te stellen en daarin komt de centralistische tendens aan de oppervlakte.

[...] Niemand moet zomaar iets proberen tenzij zij de autorisatie van de volledige organisatie hebben. (Goldsmith 1928)

In dit geval wilt dit zeggen dat mensen alleen nog iets kunnen doen als zij daarvoor gedelegeerd zijn door de organisatie en dat wat zij doen “alleen de denkwijze zoals deze geformuleerd is op de congressen” mag “reflecteren.” Goldsmith lijkt, doordat ze dit punt benadrukt, er vanuit te gaan dat het initiatief niet volgt uit reglementen of door instemming van de organisatie. Reglementen volgen op zijn best al aanwezig initiatief en leggen dit slechts vast, in het slechtste geval beknotten zij het vrije initiatief of maken het zelfs onmogelijk. Een gelijkaardig argument wordt door anarchisten regelmatig naar voren geschoven in de discussie over de parlementaire democratie en de mogelijkheid tot verandering via de parlementaire weg. Wordt deze verandering mogelijk gemaakt door de sociale bewegingen die druk uitoefenen op de regering (initiatief), waarna deze druk weerslag vindt in beleid, óf kan beleid ook zonder deze druk tot uiting komen in de vorm van een wetsvoorstel en is daarvoor dan ook draagvlak?

Daarnaast bekritiseert Goldsmith het feit dat er binnen de UACR een verschil bestaat tussen de realiteit en dat wat men zegt:

In het begin van de verklaring van Orléans wordt gesteld dat het autoriteitsprincipe de wortel is van alle sociale kwalen, dat centralisme zowel politiek als economisch overduidelijk heeft gefaald en dat de vrije commune en de vrije federatie van communes de basis moeten vormen van de toekomstige samenleving. [...] [D]e reden dat de auteurs van de principeverklaring van Orléans deze formulering gebruikt hebben, lijkt vooral vanwege propagandadoeleinden. Je zou verwachten dat de “statuten” met die principes in overeenstemming zouden zijn. Maar dat was niet het geval. Hoewel ze dachten dat ze iets nieuws creëerden, begaven onze kameraden zich op de gebaande paden van andere partijen. (Goldsmith 1928)

Ze verwijt hier de Union Anarchiste Communiste Révolutionnaire dus dat hun statuten niet stroken met hun uitgesproken principes. Ze is van mening dat een te ver doorgedreven formalisme het initiatief van individuele leden en groepen nooit ten goede komt en gelijkenissen toont met dat van autoritaire partijen. Goldsmith schrijft over het functioneren van een organisatie en de relatie tussen individueel initiatief en verantwoordelijkheid ten opzichte van de rest van de organisatie:

Geen enkele technocratische organisatie zou de plaats van dit initiatief mogen innemen. De rol van een organisatie is om het werk van individuen te faciliteren, niet om het te bemoeilijken. (Goldsmith 1928)

Ze spreekt zich daaropvolgend uit over de vrijheid van associatie en de relatie tot persvrijheid binnen de anarchistische beweging. Ze gebruikt dit voorbeeld om aan te tonen hoe de regels zoals die in de statuten van de UACR neerslag vinden, in de praktijk tot uiting zouden komen. Ze ziet de UACR daarom als een organisatie die in haar ogen deel uitmaakt van een te formalistische stroming binnen het anarchisme en keert zich tegen de neiging van Dielo Trouda om regels vast te leggen:

[I]n werkelijkheid maken zulke regels (als zij in anarchistische kringen worden aangenomen en gevolgd) een definitief einde aan de beweging. (Goldsmith 1928)

Goede initiatieven worden volgens haar in de kiem gesmoord als ze eerst toestemming moeten krijgen van de organisatie - zij het in het geheel of van specifieke gedeeltes. Ze vindt dit onwenselijk, omdat volgens haar mensen vanuit hun eigen initiatief veel sterker gemotiveerd zijn voor een project, wat hun impact vergroot, en daarnaast dat de diversiteit aan initiatieven en meningen de beweging juist verrijken:

Als een groep mensen met dezelfde aspiraties zich echter uit eigen initiatief en met eigen risico rond een publicatie verenigt, vergroten zij diens uitwerking en verbreding. Anderen, met andere meningen, zetten andere organen op, en zulke diversiteit binnen de anarchistische pers schaadt de propaganda niet, maar werkt simpelweg in diens voordeel. (Goldsmith 1928)

Haar punt is dat formeel vastgelegde reglementen de effectiviteit van het persoonlijk initiatief niet kunnen vervangen noch kunnen initiëren. Persoonlijke houding en in feite ook een cultuur waarbinnen het nemen van initiatief gestimuleerd wordt, spelen volgens haar hierbij dus een grote rol.

Arshinov stelt dat hij anderen het vrije initiatief niet wil ontzeggen. Wel vraagt hij zich af of dit binnen de organisatie moet zijn of daarbuiten. Hij reageert dan ook op Goldsmith door te zeggen:

Natuurlijk is het niemand verboden om naast de organisatie ook nog een eigen krant uit te geven, maar als de organisatie deze niet ondersteunt, hoeft deze zich daarvoor ook niet verantwoordelijk te voelen: de organisatie heeft recht om zelfstandig te handelen en hoeft geen rekening te houden met de grillen van [enkele] individuen. (Arshinov 1927)

Net als voorheen bij de relatie tot andere anarchistische stromingen, lijkt hier dus ook hier het probleem te zijn dat het *Organisatorisch Platform* het ontbreekt aan concreetheid. Wellicht is Arshinov in dit geval ook gewoon toegeeflijk,

hoewel voor hem wel duidelijk geldt dat het collectief niet onderworpen mag zijn aan het soms grillige individu dat daarmee mogelijk ook onevenredig veel invloed kan hebben binnen een organisatie. Deze bezorgdheid komt ook terug in de argumentatie voor het verkiezen van het meerderheidsbesluit boven dat wat lijkt te refereren aan een vorm van consensusbesluitvorming.

De spanning tussen formele en informele organisatie is een terugkerend onderwerp - niet alleen binnen anarchistische kringen, maar eigenlijk overal waar organisatie een thema is. Eind jaren 1960 en begin jaren 1970 kwam dit onderwerp ook aan de orde binnen de feministische beweging. De schrijfster Jo Freeman bekritiseerde met haar tekst *De tirannie van structuurloosheid* (1970) de vrijblijvendheid en het gebrek aan een gemeenschappelijke strategie van de feministische beweging fel - men moest volgens haar voorbij de 'bewustmakingsgroepen' van die tijd komen. Zij pleitte daarom voor een formalisatieproces, deels ook om informele hiërarchieën tegen te gaan en in die zin een democratiseringsproces te initiëren. Voor Freeman betekende dit echter vooral het formaliseren van de organisatiestructuren, eerder dan het in te stelling brengen van heldere horizontale organisatievormen. In een reactie op Freemans tekst genaamd *De tirannie van tirannie* (1974) stelt Cathy Levine echter dat de informele structuren binnen de feministische groepen niet alleen een mechanistische rol vervulden, maar ook de basis vormden van een emancipatorische cultuur. Juist dat informele karakter van de beweging zorgde ervoor dat vrouwen binnen de feministische groepen voor het eerst ruimte hadden om onderlinge relaties opnieuw te definiëren en zichzelf te bevrijden van de hiërarchische structuren die hen beperkten.

De vraag is echter of beide stellingen per se met elkaar in tegenspraak zijn. Gabriel Kuhn, een hedendaagse auteur, benadrukt in een discussie over het Platformisme net als Levine dat er meer is dan de mechanistische benadering, zoals die soms binnen het Platformisme vorm lijkt te krijgen. Hij stelt dat politieke effectiviteit en de uitkomst van politieke activiteit niet alleen afhangen van organisatorische structuren, maar ook van de waarden waarop deze zich baseren en de cultuur die binnen een organisatie heerst, die samen bijv. het individuele initiatief stimuleren. Die zullen niet alleen volgen uit regels en reglementen (hoewel die wel een grote impact kunnen hebben op de sfeer binnen een organisatie), maar vragen ook inspanningen op emotioneel en sociaal vlak.

Het uittreden van meer dan 59 leden - waarvan verhoudingsgewijs veel vrouwen, queer, trans, non-binaire mensen en/of people of color - bij de door het *Organisatorisch Platform* en Especificismo geïnspireerde Black Rose Anarchist

Federation in de Verenigde Staten⁵, illustreert dit goed. Deze uittreding volgde op een conflict over de genderverhoudingen binnen de organisatie. De leden hebben via zowel informele als formele wegen verschillende malen geprobeerd dit probleem aan te kaarten. Zo schreven zij o.a. een 33 pagina lang discussiestuk waarin ze de problemen binnen de organisatie aan de kaak stellen en veranderingsvoorstellen doen. Eén van de punten van kritiek na de uittreding was dat er wel een commissie was opgericht om de punten van kritiek te onderzoeken, maar dat daarmee de verantwoordelijkheid binnen de organisatie naar een commissie werd verlegd, in plaats van dat dit een punt was waar alle leden zich door aangesproken zouden moeten voelen:

De neiging om al het werk naar de comités te verleggen en een organisatiebrede politieke discussie te vermijden, betekende dat bijna alle pogingen om tot de kern van het probleem en de onvrede te komen, vervielen tot persoonlijke aanvallen en afleiden van de politieke inhoud van het gesprek. (Every Rose has its Thorn, 2020)

Gabriel Kuhns punt over de beperkingen van een te mechanistische benadering lijkt daarop aan te sluiten:

Ik denk dat het grootste probleem met platformisme is dat mensen denken dat de organisatiestructuur op zichzelf de organisatorische problemen zal oplossen, maar dat is niet waar. Als individuele kameraden onbetrouwbaar blijven, kan een strakke organisatiestructuur in feite het tegenovergestelde effect hebben: er zijn maar één of twee zwakke schakels nodig om alles te laten instorten, en de veel bekritiseerde "affiniteitsgroepen" zullen dan effectiever blijken te zijn. (Kuhn, persoonlijke correspondentie)

Bij wijze van conclusie kunnen we daarmee stellen dat formalisme niet op elk probleem een antwoord is. Daarvoor is ook een gezonde (revolutionaire) cultuur nodig. De twee zijn echter geen tegenovergestelden. Een goede organisatie vraagt juist om een goede verhouding tussen beide. Door een bepaalde mate van formalisme kunnen grondbeginselen bijv. transparanter of inzichtelijk worden gemaakt, worden taken niet enkel op informele basis verdeeld en worden dingen soms minder vrijblijvend. Daarnaast is er een gemeenschappelijke cultuur nodig waarbinnen men zich vrij voelt initiatief te nemen, men elkaar stimuleert, versterkt en ondersteunt op een manier die mensen emancipeert.

5. Every Rose has its Thorn, hfdst. "Soft Power and the Weaponization of Bureaucracy", 2020

VII.

COLLECTIEVE VERANTWOORDELIJKHEID

Collectieve verantwoordelijkheid is misschien wel het meest besproken onderwerp in de debatten die volgden uit de publicatie van het *Organisatorisch Platform*. In de jaren na de publicatie van het document was Errico Malatesta één van de meest prominente anarchisten die zijn bezorgdheid uitsprak over de implicaties van dit principe - één van de vier “*fundamentele beginselen van een Algemene Anarchistische Bond*” zoals die door Dielo Trouda werden geformuleerd. (Dielo Trouda, 1926)

HET PRINCIPE

Dielo Trouda introduceert het principe van de collectieve verantwoordelijkheid in de originele Platformtekst als volgt:

De gehele Bond zal verantwoordelijk zijn voor de politieke en revolutionaire actie van elk lid, zoals ook elk lid verantwoordelijk zal zijn voor de politieke en revolutionaire actie van de Bond in zijn geheel. (Dielo Truda 1926)

De schrijvers willen met de introductie van dit principe afrekenen met de in hun ogen schadelijke vormen van individualisme:

De gewoonte om voor eigen persoonlijke verantwoordelijkheid op te treden moet scherp veroordeeld worden en uitgebannen worden uit de gelederen van de anarchistische beweging. In zowel sociaal als politiek opzicht zijn de sectoren van de revolutionaire samenleving bovenal uitgesproken collectief van aard. Sociale revolutionaire actie in deze sectoren kan dus ook niet gebaseerd worden op persoonlijke verantwoordelijkheid van ongebonden activisten. Het uitvoerend orgaan van de anarchistische beweging, de Anarchistische Bond, neemt een vastberaden houding aan tegenover onverantwoordelijk individualisme [...] (Dielo Trouda 1926)

De schrijvers van het Platform benadrukken zo dat de leden van een collectief elkaar verantwoordelijk dienen te houden voor hun acties en hun rol binnen het betreffende collectief, in plaats van dat de individuele leden

enkel op persoonlijke titel handelen.

Nestor Makhno schreef al een jaar vóór de publicatie van het *Organisatorisch Platform* over wat hij ‘revolutionaire discipline’ noemt. Dit lijkt een voorloper te zijn geweest van het principe van collectieve verantwoordelijkheid:

“Voor mij betekent revolutionaire discipline de zelfdiscipline van het individu in een context van strikt omschreven collectief handelen dat voor iedereen even bindend is. Deze bestaat uit de verantwoordelijke omgangsvorm van de leden van dat collectief, wat leidt tot een strikte overeenstemming tussen hun praktijk en hun theorie.” (Makhno 1925/26)

Om helder te krijgen wat het principe van collectieve verantwoordelijkheid nu precies inhoudt, kan het helpen om een paar basisvragen te proberen beantwoorden. (1) Wie is er verantwoordelijk? (2) Voor wat? (3) Ten opzichte van wie? en ten slotte kunnen we ons ook nog afvragen (4) wat de mogelijke consequenties zijn van het niet dragen van de verantwoordelijkheid, voor hetgeen waarvoor verantwoordelijkheid opgenomen was.

Een antwoord op de eerste vraag vinden we bij Peter Arshinov. In een antwoord op Malatesta duidt hij het principe in 1928 als volgt:

De gehele Bond is verantwoordelijk voor de activiteit van elk lid, wetende dat zij hun politieke en revolutionaire werk zullen uitvoeren in de politieke geest van de Bond. Tegelijkertijd is elk lid volledig verantwoordelijk voor de gehele Bond. Dit door erop toe te zien, dat diens activiteit niet in strijd zal zijn met de wijze waarop die door al diens leden is uitgewerkt. (Arshinov 1928)

Arshinov’s formulering van het principe van collectieve verantwoordelijkheid lijkt te betekenen dat het eigenlijk een overkoepelend principe is waar twee andere principes uit kunnen worden afgeleid. Enerzijds is er de *individuele verantwoordelijkheid* die elk lid van de Bond (1) heeft tegenover het collectief (3) om erop toe te zien dan hun activiteiten niet in strijd zijn met die van de rest van de organisatie (2). Anderzijds is er de *collectieve verantwoordelijkheid* van de Bond als geheel (1) tegenover elk individueel lid (3).

Wat enigszins onduidelijk blijft in de tekst van Dielo Trouda is wat de consequenties zijn voor het niet nakomen van die verantwoordelijkheid (4) - zowel voor het individu als het collectief. Zeker dat laatste blijft een moeilijke vraag. Want als het om het collectief gaat zal het hier om een meerderheid gaan, en het vraagt dan grote discipline om verantwoordelijkheid te nemen voor dingen die nagelaten zijn. Een collectief staat natuurlijk sterker tegenover een individu dan een individu tegenover een collectief. Dit vraagstuk blijft

verder onbehandeld en is zeker iets dat binnen organisaties uitgewerkt moet worden, wil men machtsmisbruik verhinderen en toch in staat zijn fouten te corrigeren.

KRITIEK OP HET PRINCIPE

In de briefwisseling die tussen Malatesta en Makhno plaats vond, worden veel verschillende onderwerpen behandeld. Toch is één onderwerp naar het einde toe vooral onderwerp van discussie: collectieve verantwoordelijkheid. Malatesta schrijft enigszins verontwaardigd over enige contexten waarin hij tot dan toe kennismakte met collectieve verantwoordelijkheid:

Van mijn kant vraag ik me af wat die notie van collectieve verantwoordelijkheid ooit kan betekenen als hij wordt gebezigd door een anarchist.

Ik weet dat het leger de gewoonte heeft om groepen rebellerende soldaten, of soldaten die zich misdragen hebben in een confrontatie met de vijand, te decimeren door willekeurig op ze te schieten. Ik weet dat de legerleiding er geen problemen mee heeft, om dorpen of steden te verwoesten en zo de hele bevolking, inclusief kinderen, af te slachten omdat iemand probeerde om zich te verzetten tegen hun invasie. Ik weet dat overheden door de eeuwen heen op verschillende manieren met het systeem van collectieve verantwoordelijkheid bedreigd hebben en het toegepast hebben om rebellen te dwarsbomen, belastingen te eisen, enzovoorts. (Malatesta 1929)

Malatesta toont in zijn voorbeeld aan dat het idee van collectieve verantwoordelijkheid juist door de vijand gebruikt wordt om allerlei misdaden te legitimeren ten bate van hun eigen macht. Toch is collectieve verantwoordelijkheid wat anders dan collectieve straf. Desondanks heeft Makhno's 'revolutionaire discipline' eveneens een militaire bijklank (waar dit bij de 'collectieve verantwoordelijkheid' van Dielo Trouda slechts tussen de regels te lezen is). Het is goed mogelijk dat dit toe te schrijven is aan het feit dat Makhno ook legeraanvoerder is geweest en daarnaast een ongeschoolde landarbeider was en minder een theoreticus dan Malatesta.

Malatesta is echter net als Dielo Trouda van mening dat het gebrek aan organisatie - of 'onverantwoordelijk individualisme' zoals de platformisten het noemen - aangepakt moet worden. Malatesta moet dan ook absoluut gezien worden als een anarchist die het belang van goede en daadkrachtige organisatie erkent en wilt aantonen. Hij is het in zijn eerste brieven echter oneens met het voorstel in het *Organisatorisch Platform*: hij denkt dat desorganisatie niet

zal worden opgelost door het aannemen van een principe van collectieve verantwoordelijkheid.

Hoewel Malatesta in 1930 in zijn laatste brief aan Makhno zijn standpunt lijkt bij te stellen, blijft hij een andere diagnose stellen:

Als de UACR geen stappen onderneemt om een programma op te stellen dat aangenomen kan worden door alle leden en hen in staat stelt om gezamenlijk te handelen wanneer de situatie dat vereist; als het de UACR, met andere woorden, ontbreekt aan kennis, cohesie of overeenkomst, dan is dat waar het probleem zit. Dit zal door de verkondiging van het principe van de 'collectieve verantwoordelijkheid' niet worden opgelost, tenzij het de blinde onderwerping van allen aan de wil van enkelen inhoudt, wat in theorie moreel absurd is en in de praktijk totaal onverantwoordelijk. (Malatesta 1930)

Malatesta haalt hier het voorbeeld aan van de Union Anarchist Communist Revolutionaire (UACR, de vroegere Union Anarchiste), welke, zoals eerder vermeld, de ideeën van het *Organisatorisch Platform* in de praktijk probeerde om te zetten. In Malatesta's reactie komt duidelijk naar voren dat, hoewel zowel hij als Dielo Trouda de noodzaak van organisatie onderstrepen en ook de problemen van een verhoogd individualisme zien, zij toch verschillen van opvatting over wat de kern van dit probleem is. Bekeken in de context van besluitvorming is de vraag waar de verantwoordelijkheid ligt: ligt deze bij het individu dat zich bij een besluit moeten voegen naar de meerderheid (Dielo Trouda); óf ligt het probleem bij het collectief dat niet in staat is diens positie helder te formuleren, over te brengen en aannemelijk te maken en daarmee bijdraagt aan de onenigheid (Malatesta).

MORELE EN PRAKTISCHE VERANTWOORDELIJKHEID

Waarom heeft Errico Malatesta (en hij niet alleen) in dit debat zoveel moeite met het begrip 'collectieve verantwoordelijkheid'? Een vraag die daarbij centraal lijkt te staan is of collectieve verantwoordelijkheid alleen van morele aard kan en moet zijn, of dat dit ook praktische implicaties kan hebben. Malatesta en Goldsmith stellen dat de enige acceptabele vorm van verantwoordelijkheid in een anarchistische context morele verantwoordelijkheid kan zijn. Elke andere vorm zou dwingend zijn en daardoor incompatibel met een anarchistische waardering voor de individuele autonomie en vrijheid.

Dat blijkt bijvoorbeeld uit dit ietwat ongrijpbare citaat van Malatesta:

Maar hoe kunnen uitgerekend mensen die strijden voor vrijheid en rechtvaardigheid spreken over collectieve verantwoordelijkheid? Zij kunnen

zich toch enkel iets gelegen laten liggen aan morele verantwoordelijkheid, of daar nu materiële sancties op volgen of niet? (Malatesta 1929)

Het bovenstaande citaat lijkt wat uit de toon te vallen in het algemene debat. Meestal wordt er immers vanuit gegaan dat er aan *morele* verantwoordelijkheid (in tegenstelling tot bijvoorbeeld legale verantwoordelijkheid) geen materiële sancties verbonden zijn. Of Malatesta in deze passage aangeeft het daar niet mee eens te zijn, is niet helemaal duidelijk. Op de sancties of gevolgen voor het wel of niet opnemen van verantwoordelijkheid gaan we verderop nog in.

In een volgende brief scherpt Malatesta zijn positie verder aan. Hij is van mening dat morele verantwoordelijkheid nooit collectief van aard kan zijn, en vice versa:

Morele verantwoordelijkheid (en in deze kwestie kunnen we over niks anders dan morele verantwoordelijkheid spreken) is van nature een individuele aangelegenheid. Enkel een klimaat van overheersing heeft er in zijn verschillende politieke, militaire, kerkelijke (enz.) vermommingen voor gezorgd dat mensen verantwoordelijk gehouden werden, voor wat zij onvrijwillig hadden gedaan. (Malatesta 1930)

Over morele verantwoordelijkheid schrijft Maria Goldsmith dat deze een onmisbaar deel uitmaakt van de anarchistische beweging:

Hoe minder onderworpen aan iets, hoe diepgaander en sterker de morele verantwoordelijkheid. Hier legt elk lid van de groep verantwoordelijkheid af voor de activiteiten van de hele groep – al helemaal omdat de overeenkomsten worden gesloten door algemene instemming en niet door middel van een meerderheidsbesluit.

[...] Er is meer. Elke anarchist draagt de morele verantwoordelijkheid voor de handelingen van hun kameraden, zelfs als er geen formele relaties bestaan – of deze dit nu wil of niet. Elke daad die tegen het anarchistische idee indruist, elke tegengestelde houding heeft gevolgen voor de beweging in zijn geheel. Hierdoor reikt de verantwoordelijkheid voorbij dat van het individu, zelfs voorbij dat van hun directe groep. Het is dit bewustzijn over hun verantwoordelijkheid dat een stimulans vormt om binnen anarchistische kringen onderlinge solidariteit te waarborgen. (Goldsmith 1928)

Interessant aan Goldsmiths stelling dat “elk lid van de groep verantwoordelijkheid af[legt] voor de activiteiten van de hele groep” is dat deze helemaal niet zo ver afwijkt van die van Dielo Trouda. De auteurs van het

Platform stellen echter wel dat puur morele verantwoordelijkheid onvoldoende is voor het welslagen van hun anarchistische organisatie - deze moet ook van praktische aard zijn. Arshinov (1928) stelt bijvoorbeeld:

Deze traditionele manier om de rol van congressen te presenteren houdt in werkelijkheid geen stand. Wat zou een congres in het echte leven feitelijk waard zijn, als het enkel een 'meningen' heeft en zichzelf niet verantwoordelijk maakt om die te realiseren? Niets. In een grote beweging verliest een louter morele en niet-organisatorische verantwoordelijkheid alle waarde. (Arshinov 1928)

Arshinov is van mening dat het tot niets leidt om congressen en andere praktische aangelegenheden te organiseren op basis van enkel morele en individuele verantwoordelijkheid. Met bovenstaand citaat lijkt hij zelfs te impliceren dat dat niet enkel *onmogelijk* zou zijn, maar ook *onwenselijk*.

Het principe van collectieve verantwoordelijkheid zoals Arshinov en zijn kameraden voorstellen, lijkt dus een meer bindend karakter te hebben dan morele verantwoordelijkheid. Tegelijkertijd doen de auteurs van het Platform veel moeite om hun critici ervan te overtuigen dat individuele leden die hun verantwoordelijkheid niet nakomen, niet geconfronteerd zullen worden met buitenproportionele maatregelen. Malatesta vreest dat een principe van collectieve verantwoordelijkheid alleen nageleefd kan worden, wanneer het collectief daarvoor over bepaalde autoritaire middelen beschikt:

"[De Bond zal...] de actie van zijn individuele leden moeten monitoren en hen moeten bevelen wat te doen en wat te laten." (Malatesta 1927)

Menig anarchist zal de bezorgdheid van Malatesta begrijpen, maar de vraag is of zijn karakterisering in het bovenstaand citaat niet wat te overdreven is. Het is waar dat de auteurs van het Platform niet erg duidelijk maken wat volgens hen het verschil is tussen meer praktische, acceptabele consequenties voor het niet opnemen van verantwoordelijkheid en meer dwingende, onacceptabele. Toch lijkt het ons wel mogelijk dat verantwoordelijkheid meer dan enkel moreel van aard is, zonder direct dwingend te zijn. Denk aan een gezonde cultuur binnen een organisatie waarin terugkoppeling en evaluatie continu en op kameraadschappelijke wijze plaatsvinden. Hieronder proberen we de discussie over collectieve verantwoordelijkheid op verschillende manieren te nuanceren en verdiepen.

EVALUERENDE EN TOEKOMSTGERICHTE VERANTWOORDELIJKHEID

Ten eerste kan er het volgende onderscheid gemaakt worden: het verschil tussen verantwoordelijkheid achteraf voor dingen die gebeurd zijn (evaluerend) en verantwoordelijkheid die toekomstgericht is. In de discussie over collectieve verantwoordelijkheid is dit verschil subtiel, maar weldegelijk van groot belang. Het kan namelijk het geval zijn dat je niet direct verantwoordelijk bent voor het handelen van anderen, maar wel in staat bent daarop te reageren (en daarmee medeverantwoordelijk om met een ontstane situatie om te gaan). Laten we dit bekijken aan de hand van een voorbeeld:

Een organisatie neemt een taak op zich en iemand binnen de organisatie staat op om deze taak uit te voeren. Deze persoon neemt dus *vrijwillig* de individuele verantwoordelijkheid op zich. Na verloop van tijd blijkt dat deze taak niet goed uitgevoerd wordt en dat deze vrije overeenkomst geschonden is.

In de manier waarop Malatesta dit vraagstuk behandelt, zou alleen de persoon die deze taak op zich heeft genomen, maar niet naar wens uitvoert, verantwoordelijk zijn voor diens verzaken. Malatesta lijkt in zijn benadering vooral vanuit een soort juridisch perspectief naar de zogenaamde 'schuldvraag' te kijken. Het kan echter zijn dat in het voorbeeld niet alleen de persoon in kwestie verantwoordelijk zal worden gehouden voor diens handelen, maar dat dit eveneens weerslag heeft op de gehele organisatie. In dat geval zou *collectieve verantwoordelijkheid* betekenen dat de organisatie door middel van de evaluatie van iemands functioneren controleert (1) om ervoor te zorgen dat transparant is of de persoon diens taken goed uitvoert en als dit niet het geval is (2) stappen onderneemt om daar verandering in aan te brengen door bijvoorbeeld de persoon aan te spreken op diens handelen, of als dat echt nodig is door de persoon uit diens functie te ontheffen en de taak aan iemand anders toe te bedelen. De stappen van de organisatie zijn een praktisch gevolg van de collectieve verantwoordelijkheid die wordt genomen voor individueel niet nagekomen verantwoordelijkheid. Als de organisatie die stappen niet zou hebben genomen, zou deze collectief nalatig zijn en als geheel aan de gevolgen onderworpen zijn.

GEPASTE PRAKTISCHE CONSEQUENTIES

Het is natuurlijk van belang dat van geval tot geval bekeken wordt wat de

gepaste maatregelen zijn die genomen moeten worden. Als we nog één keer terugkijken naar de benadering van Malatesta, heeft hij wat betreft collectieve verantwoordelijkheid natuurlijk gelijk: de persoon die iets verzaakt, is de directe verantwoordelijke. Maar door collectief verantwoordelijk handelen, zou het bijvoorbeeld mogelijk zijn om de schade van het verzaakte te beperken, dan wel om herhaling te voorkomen. Als het collectief deze verantwoordelijkheid niet neemt, zijn zij natuurlijk, hoewel in mindere mate, medeverantwoordelijk voor een klimaat waarin een dergelijke situatie zich mogelijk herhaalt. Verantwoordelijkheid is dus geen kwestie van alles of niets: als je ergens verantwoordelijkheid voor draagt, kun je dat afhankelijk van je rol en de situatie in meer of mindere mate doen.

Malatesta lijkt zich er vooral zorgen om te maken dat collectieve verantwoordelijkheid overslaat in een vorm van straf. Het is belangrijk in dit geval een verschil te maken tussen praktische gevolgen en straf. Straf kan minstens twee functies hebben: om het betreffende individu te disciplineren, maar eveneens om de andere leden van het collectief te waarschuwen of af te schrikken. Dat handelen praktische gevolgen heeft, wil zeggen dat het handelen (of het gebrek aan handelen) wel degelijk consequenties heeft. Dit hoeft echter niet direct een vorm van straf te zijn. Het doel is vooral toekomstgericht: om de situatie direct, concreet en duurzaam te veranderen. Vanuit anarchistisch perspectief is het daarbij belangrijk te kijken naar de wortel van een probleem. Waarom is een bepaalde situatie ontstaan? Wat moet er concreet gedaan worden om deze situatie te veranderen? En hoe zorgen we ervoor dat het probleem zich in de toekomst niet weer voordoet?

CONCLUSIE

Uit de manier waarop het begrip '(collectieve) verantwoordelijkheid' in het debat rondom het Platform is besproken, blijkt dus dat het begrip maar ten dele onderzocht is. Wie zich waagt aan een wat uitgebreidere analyse van het begrip, zoals wij hierboven hebben geprobeerd in de context van het Platform, komt al gauw een aantal nuances en praktische onvermijdelijkheden tegen.

Wanneer iemand de verantwoordelijkheid niet nakomt, is het van belang dat de reactie bijvoorbeeld *proportioneel* is. Daar bedoelen we mee dat een eerste 'verzaken' nooit meteen mag leiden tot een uiterste consequentie. Eerst moet er worden geprobeerd een probleem bespreekbaar te maken, te onderzoeken waarom iets gebeurd is (of niet) en om tot een constructieve oplossing te komen.

Dwingende maatregelen door een beroep op collectieve verantwoordelijkheid zijn een soort laatste redmiddel als het 'puur morele' niet meer werkt. Hoe vermijd je zoveel mogelijk dat dergelijke dwingende maatregelen nodig zijn? Het is goed mogelijk, en volgens ons essentieel, om binnen een organisatie of samenwerkingsverband met subtiele middelen de voorwaarden te scheppen voor een prettige samenwerking en gevoel van collectieve verantwoordelijkheid. Door bijv. bij een vergadering op te schrijven wie voor het uitvoeren van welke taken verantwoordelijk is, worden dingen concreet vastgelegd en wordt inzichtelijk in hoeverre de werklust eerlijk verdeeld wordt. Door aan het begin van elke bijeenkomst deze lijst met afspraken er kort bij te nemen en te kijken of alles wat is afgesproken ook daadwerkelijk gebeurd is, wordt al in een vroeg stadium inzichtelijk of er zaken zijn blijven liggen en wat hiervoor de reden is. Op wat voor een manier dit gebeurt, is uiteindelijk bepalend voor of dit als dwingend wordt ervaren of juist als een ruimte waarbinnen mensen waardering krijgen voor de dingen ze hebben gedaan of om dingen aan te kaarten waar ze niet uit komen. Bij vroegtijdige vaststelling kan de schade vaak zelfs beperkt worden, kan iemand worden ontlast of eventuele ondersteuning worden ingeschakeld.

Pas als die mildere vormen van controle binnen de organisatie niet toereikend blijken, kan het nodig zijn om drastischere maatregelen te nemen. Om slagvaardig te kunnen zijn, moet een organisatie veerkrachtig kunnen reageren op onverwachte situaties. Ook dan mag *proportionaliteit* echter nooit uit het oog worden verloren.

Volledige voorspelbaarheid kan moeilijk gegarandeerd worden. Het is niettemin belangrijk dat organisaties en individuen altijd transparant zijn over de manieren waarop zij omgaan met het verdelen, opnemen en (niet) nakomen van verantwoordelijkheden.

NAWOORD

W e zijn ervan overtuigd dat Dielo Trouda met de publicatie van het *Organisatorisch Platform* niet alleen de intentie heeft gehad om een discussie aan te zwengelen, maar ook concreet tot doel had dit te laten materialiseren in de vorm van een nieuwe anarchistische organisatie. Daarvoor was de tekst, zoals we hebben proberen aan te tonen, niet concreet genoeg. Daar zijn zij zich echter ook bewust van geweest, gezien de toevoeging ‘concept’ of ‘voorstel’ die het document meekreeg. Dit duidt erop dat er nog over gediscussieerd moest worden in de hoop tot een beter uitgekristalliseerd concept te komen. Dat project is echter nooit werkelijk voltooid, wat maakt dat het document *Organisatorisch Platform van de Libertaire Communisten* ook niet één op één kan worden gebruikt als basis voor een concrete organisatie. We denken dat het document en de discussie die daarop volgde wel een belangrijke stap zijn geweest in de zoektocht naar een geschikt anarchistisch organisatie-model.

Binnen de internationale discussie zorgde de kameraadschappelijke uitwisseling, hoewel deze soms scherp was, ook voor toenadering. De vragen en zorgen van de verschillende auteurs worden in de reacties van hun schrijfpartners serieus in overweging genomen. Dit komt misschien nog het beste tot uiting in de dialoog tussen Errico Malatesta en Nestor Makhno: waar het er in het begin op lijkt dat zij compleet tegenovergestelde posities vertegenwoordigen, komen zij tegen het einde van de briefwisseling een stuk dichterbij elkaar. We denken dan ook dat we, buiten de inhoud van deze discussie, ook dáárvan iets kunnen meenemen. Voor een dergelijke hedendaagse uitwisseling zullen we echter ook moeten kijken welke media hiervoor vandaag de dag het meest geschikt zijn. Sommige moderne digitale platformen lenen zich namelijk slechts voor oppervlakkige, zeer ontoegankelijke en soms onnodig polemische discussies.

Inhoudelijk willen we nog een aantal conclusies trekken uit het organisatorisch platform en de discussie die daarop volgde:

Begrip van dat wat de ander probeert te zeggen is van groot belang. Het is daarbij belangrijk te proberen niet te snel conclusies te trekken, maar ook door te vragen. Niet alleen om zelf een beter begrip te krijgen van wat de ander bedoelt, maar ook om de ander te dwingen diens positie verder uit te diepen.

Hoewel de klassenstrijd een centraal onderdeel is van de strijd voor menselijke bevrijding, is dit natuurlijk niet de enige en zijn andere thema's zeker ook niet onderworpen aan de klassenstrijd (zoals bijvoorbeeld de feministische strijd of een duurzame relatie tussen mens en de rest van de natuur).

De implicatie van het punt uit het oorspronkelijke voorstel uit 1926 dat “alle anarchisten zich moeten verenigen binnen de Algemene Anarchistische Bond” lijkt eenvoudigweg niet goed doordacht te zijn. Deze relatie tot de rest van de anarchistische beweging is door de Duitstalige platformistische organisatie ‘Die Plattform’ opgelost door te stellen dat zij niet alle anarchisten willen verenigen binnen hun organisatie, maar enkel diegenen die hun opvattingen delen.⁶

Wil een organisatie effectief functioneren, dan is het nodig dat er een bepaalde coherentie is tussen de verschillende activiteiten van de organisatie en tussen de theorie en de praktijk van de organisatie.

Wat betreft besluitvorming kunnen de diverse lagen binnen een organisatie baat hebben bij verschillende besluitvormingsmethoden, geen enkele methode is in elke situatie of context geschikt.

Naarmate een organisatie groter wordt, is het belangrijk om de toegankelijkheid en het democratische karakter van de organisatie te blijven waarborgen. Dit kan door bepaalde processen te formaliseren en transparanter te maken, maar het is geen wondermiddel dat alle problemen oplost. Er schuilt een gevaar in om alles mechanistisch te benaderen - cultuur is even belangrijk.

Als men zich gemeenschappelijk wil organiseren, gaat dat *altijd* gepaard met een bepaalde mate van verantwoordelijkheid tegenover de verschillende leden van de groep of organisatie. Bij het vormgeven van deze verantwoordelijkheid is het van belang dat deze a) transparant en participatief wordt vastgelegd, omdat er anders onvrijwillige en daarmee ongelijke machtsrelaties kunnen ontstaan en b) dat als de verantwoordelijkheid niet nagekomen wordt, de praktische maatregelen gepast en proportioneel zijn.

We zijn ons ervan bewust dat bovenstaande punten slechts een kleine greep zijn uit de mogelijke conclusies die je zou kunnen trekken uit de teksten die we in deze brochure hebben besproken. Daarom denken we dat het van belang is zelf de discussie te voeren over de inhoud van deze brochure en de thema's die erin aan bod komen. We hebben de bronteksten online beschikbaar gesteld, waarmee de verdere context van de argumenten terug te vinden is. Reflecteer individueel op de tekst(en), discussieer erover in een leesgroep of trek er met anderen binnen je organisatie lessen uit... We nodigen je uit om na te denken over de relevantie van deze vraagstukken voor de anarchistische beweging in het Nederlands taalgebied.

6. Zie voor meer hierover de inleiding van Anarchisme en Organisatie nr.2 en het oprichtingsmanifest van 'Die Plattform: Über die Bedingungen, unter denen wir kämpfen und den Zustand der anarchistischen Bewegung im deutschsprachigen Raum – Die Schaffung einer revolutionären plattformistischen Organisation', Kollektive Einmischung nr.1, Die Plattform, 2019

LITERATUUR

Zie voor de historische bronteksten www.anarchisme.nl

- Makhno, Nestor, *Over revolutionaire discipline*, 1925/1926
- Dielo Trouda, *Organisatorisch Platform van de Libertaire Communisten*, 1926 (In het Nederlands soms ook bekend als *Organisatorisch Platform van de Revolutionaire Anarchisten*)
- Dielo Trouda, *Supplement bij het Organisatorisch Platform*, 1926
- Dielo Trouda, *Het organisatorisch vraagstuk en het idee van de synthese*, 1926
- “Pensiero e volontà” groep, *Antwoord op de uitnodiging voor het toetreden tot de Internationale Anarchistisch-Communistische Federatie*, 1927
- Goldsmith, Marie, *Organisatie en partij*, 1928
- Arshinov, Peter, *Het oude en het nieuwe anarchisme*, 1928
- Malatesta, Errico, *Over een project van anarchistische organisatie*, 1927
- Makhno, Nestor, *Over het ‘Organisatorisch Platform’*, 1928
- Arshinov, Peter, *Het oude en nieuwe van het anarchisme. Een antwoord op kameraad Malatesta*, 1928
- Malatesta, *Een reactie op ‘Over het ‘Organisatorisch Platform’*”, 1929
- Makhno, Nestor, *Een tweede brief aan Malatesta*, 1930
- Malatesta, Errico, *Over collectieve verantwoordelijkheid*, 1930
- Fabbri, Luigi, *Over een project voor anarchistische organisatie*, 1927
- Freeman, Jo, *Tirannie van structuurloosheid*, 1970
- Levine, Cathy, *De tirannie van tirannie*, 1974
- Alpine Anarchist Productions, *23 theses on anarchism*, 2016
- Die Plattform, *Über die Bedingungen, unter denen wir kämpfen und den Zustand der anarchistischen Bewegung im deutschsprachigen Raum – Die Schaffung einer revolutionären plattformistischen Organisation*, Kollektive Einmischung nr.1, , 2019
- *Anarchisme en Organisatie nr. 2: Het Organisatorisch Platform van de libertaire communisten*, Anarchisme.nl, 2020
- *Every Rose has its Thorn*, Thistle Writing Collective, Maart 2020

Met de publicatie van het *Organisatorisch Platform van de Libertaire Communisten* in 1926, brak er op internationaal niveau al snel een verhitte discussie uit omtrent de soms scherpe standpunten van de auteurs.

Na de publicatie van de oorspronkelijke tekst van het *Organisatorisch Platform* en diens supplement, hebben we als vervolg een reeks teksten van prominente anarchisten die deelnamen aan deze discussie vertaald en geanalyseerd. Vanwege het telkens weer opduiken van de tekst leek het ons zinvol nog een verdiepingsslag te maken. Door middel van citaten van prominente anarchisten als Nestor Makhno, Peter Arshinov, Maria Goldsmith, Errico Malatesta en Luigi Fabbri hebben we deze discussie gestructureerd aan de hand van de verschillende thema's. Daarbij onderzoeken we wat de belangrijkste discussiepunten waren en wat we hier vandaag de dag van kunnen leren.

Met deze analyse hopen we meer helderheid te scheppen over het organisatorische vraagstuk. Zo hopen we eraan bij te dragen dat de anarchistische beweging een stap vooruit kan zetten.

